

İngiltere Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge'in Raporuna Göre 1908 Reval Görüşmeleri

Necdet Hayta*

Giriş

1879'da imzalanan Viyana Antlaşması ile Avusturya-Macaristan ve Almanya arasında bir ittifak yapıldı. Almanya ve Avusturya arasında kurulan bu ikili ittifak İtalya'nın da katılımıyla Üçlü İttifak haline geldi (20 Mayıs 1882). Rusya, 1887'de Almanya ile imzaladığı antlaşmanın, II. Wilhelm'in politikaları nedeniyle yenilenmemesi üzerine, içine düştüğü politik yalnızlıktan kurtulmak için 1892 ve 1894'te Fransa'yla askeri iş birliği ve ittifakı öngören antlaşmalar imzaladı.

1904 yılında ise İngiltere ve Fransa arasında sömürgeleştirme çalışmalarından kaynaklanan sorunların çözülmesi amacıyla bir antlaşmanın imzalanması (Entente Cordiale/Dostluk İtilafı), Üçlü İttifaka karşı Üçlü İtilaf denilen blokun oluşumunu daha da somutlaştırdı. Üçlü İtilaf'ı meydana getiren antlaşmalar zincirinin son halkasını 31 Ağustos 1907'de Petersburg'da imzalanan İngiltere-Rusya Antlaşması oluşturdu. 1904'te Fransa ile imzalanan anlaşmadan hemen sonra İngiliz diplomat Charles Harding'in Petersburg'a gönderilmesi bu sürecin bir parçasını oluşturmuştur. Harding, Rusya'da bütün mesaisini bu devletin dış siyasetini etkilemeye ayırmış, iki ülke arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak için yoğun bir çalışma içerisine girmiştir. Bu çabalar 1907 İngiliz-Rus anlaşmasının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

İki taraf arasında İran ve Basra Körfezi'nin paylaşılması esası üzerine yapılan gizli görüşmeler, 31 Ağustos 1907'de İngiltere adına Petersburg Elçisi William Gustavus Nicholson, Rusya adına Dışışleri Bakanı Aleksander Petrovich Iswolski'nin imzaladıkları ittifak anlaşması ile sonuçlanmıştır. Anlaşmaya göre; İran üç bölgeye ayrılıyor, Kuzey İran Rus nüfuz bölgesi, Hindistan'a bitişik olan güney İran İngiliz nüfuz bölgesi oluyor ve orta kısımda bir tampon bölge oluşturuluyordu. Yani buraya ne Rusya ne de İngiltere sızmaya çalışmayacaktı. Afganistan tüm olarak İngiltere'nin nüfuz alanı oluyordu. Tibet ise, Çin'in bir

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD., Ankara/TÜRKİYE
nhayta@gazi.edu.tr ORCID:0000-0002-8707-3637

toprağı olarak kabul ediliyor ve buraya ne Rusya ve ne de İngiltere girmeye çalışmayacaktı. Böylece, 1907 anlaşması ile İngiltere, Rusya'yı Hindistan'dan bir hayli uzaklaştırmak suretiyle, Hindistan'a Rusya'dan gelecek bir tehlikenin tesirini ortadan kaldırıyordu. 1896'da Hindicini konusunda Fransa ile yaptığı anlaşma ile Fransa'yı da Hindistan'dan uzaklaştırdığına göre, İngiltere için Hindistan bakımından artık bir korku kalmamıştı.

Bu anlaşma, o dönemde İngiliz diplomasisinin büyük başarısı olarak görülmüş, I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın etrafında oluşturulan çemberin son halkasını tamamlamıştır¹.

İngiltere ve Rusya arasında imzalanan bu dostluk ve işbirliği anlaşmasını pekiştirmek üzere VII. Edward yaklaşık olarak 9,5 ay sonra, 1908 Haziran'ında, kraliyet yadı ile o dönemde Baltık Denizi'nin doğu sahilinin Rus askeri limanlarından biri olan Reval'e (Şimdi Estonya'nın başkenti Tallinn) gitti. 9 Haziran 1908 günü Çar II. Nicholas ile bir araya geldiler ve Avrupa sorunlarını görüştüler². Görüşmelere ait tek yazılı belge, İngiltere'nin eski Petersburg elçisi ve o tarihte İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge'in³, bu konuda hazırlayıp Dışişleri Bakanı Edward Grey'e verdiği rapordur. Bu sebeple Reval görüşmelerinin yorumu sonradan çok tartışma konusu olmuştur. Bununla beraber, şu kadarını belirtelim ki, Reval görüşmelerinin yoğunlaştığı nokta Almanya ve Avusturya'dır. Almanya'nın, özellikle deniz kuvvetlerindeki silahlanması İngiltere'yi endişelendirirken ve kara kuvvetlerindeki gelişmeleri de Rusya için bir korku unsuru olurken, Avusturya'nın Yeni Pazar'dan itibaren girişmek istediği "Sancak Demiryolu Projesi", Balkan politikası bakımından Rusya'nın ve tabii Sırbistan'ın da hoşnutsuzluğuna sebep olmaktadır⁴.

- 1 Yılmaz Karadeniz, "İran'ın Taksimi Görüşmelerinde İngiltere'nin Rusya'ya Karşı Diplomatik Manevraları (1907)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 4, S. 18, Yaz 2011, s. 249-251; Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara 1992, s. 186-192; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul 2007, s. 28-29.
- 2 Gooch, G.P.- Harold Temperley, *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, C V (Bundan sonra *B. D.* olarak kısaltılacaktır), Londra 1928, Belge No. 195.
- 3 Sir Charles Hardinge, 20 Haziran 1858'de Londra'da doğdu. 1844-48'de Hindistan Genel Valisi olan Lord Hardinge'nin torunu olan Charles Hardinge, 1880'de Dışişlerine girdi. 1904'te Rusya Büyükelçiliği, 1906-1910 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunduktan sonra Hindistan Genel Valisi olarak atandı. 1916'da İngiltere'ye döndüğünde yeniden Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı oldu. 1920'de Paris elçiliğine atanan Hardinge 1922'de emekli oldu ve 2 Ağustos 1944'te Penthurst, Kent'te öldü. Bk. <https://www.britannica.com/biography/Charles-Hardinge-1st-Baron-Hardinge>. Erişim tarihi: 19.05.2018.
- 4 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s. 600-601.

Bundan dolayı olsa gerek, genel olarak Reval görüşmesi sonrası yapılan açıklamalarda Almanya'nın tepkisini çekmemek için esas itibarıyla Makedonya'da yapılacak ıslahat, yani reform konusunun görüşüldüğü ilan edilmişti. Ancak bu durum batı basınında “*Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına karar verildiği*” şeklinde yorumlanmıştır. Bu haber, Makedonya'daki İttihad ve Terakki üyeleri arasında endişe ve korku uyandırmış, Rumeli eşrafı, zabitan ve ümerâ arasında olağanüstü bir heyecana neden olmuş, cemiyete iltihak miktarını gittikçe artırmıştır. Büyük bir korku ve endişe ile görüşmeden haberdar olan İttihad ve Terakki üyeleri gelişmelerden II. Abdülhamid yönetimini sorumlu tutmuşlardır. Bu nedenle, Makedonya'nın İmparatorluktan kopmasına neden olacak Büyük Devletlerin müdahalesine mahal vermemek adına harekete geçmenin zamanının geldiğini düşünüyorlardı. Bunun için de meşrutî idarenin bir an önce tesis edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla İttihad ve Terakki üyeleri, Makedonya'da genel bir ayaklanma çıkarmayı planlamışlardı ki bu bir süre sonra gerçekleşecekti. Aslında Cemiyet tarafından Makedonya'da bir ayaklanma yapılması için plan hazırlanmış ve 1908 yılı sonbaharında bir bayram günü harekete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bölgede yaşanan gelişmeler isyanın tarihinde değişikliğe neden olmuştur. 1908 yılı Haziran ayında Sultan II. Abdülhamid'e bağlı askerlerden Selanik Merkez Kumandanı Nazım'ın öldürülmeye çalışılması ve 4 Temmuz'da Resne Komutanı Kolağası Niyazi Bey'in dağa çıkması isyanı hızlandırmıştır⁵.

Rumeli'deki isyan hareketini endişeyle izleyen ve bastıramayan Sultan II. Abdülhamid, Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koyup Meşrutî yönetimin ilanını irade etmiştir. Bunun üzerine “*Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağırılması*” ve “*Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağırılmasının gazetelerde resmen ilan edilmesi*” hakkındaki iki ayrı irade ile Meşrutîyet 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324)'de resmen ilan edilmiştir⁶.

Reval görüşmeleri ile ilgili pek çok şey söylenmekle beraber, görüşmelerde hangi konuların gündeme geldiği ile ilgili en detaylı bilgiler, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Charles Hardinge'in 12 Haziran 1912'de Dışişleri Bakanı Edward Grey'e yazdığı raporda yer almaktadır. Bu rapor, yayınlanmış İngiliz belgeleri arasında, Gooch, G.P.- Harold Temperley, British Documents on the Origins of the War 1898-1914, C. V Londra, 1928, Belge No. 195'de yer almaktadır.

5 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C IX, Ankara 1999, s. 26-30.

6 Mithat Aydın, “II.Meşrutîyet'in İlanı ve İngiltere”, *BELGİ*, S. 1 (Kış 2011/I), s. 16-20. II. Meşrutîyetin ilanı konusu, 19 Mart 1908'de ölen Nicholas Roderick O'Connor'un yerine İstanbul Büyükelçiliğine atanan G. Lowther'in raporunda da ele alınmakta ve süreç anlatılmaktadır. *B.D.*, B. No: 197.

İngiliz belgelerine göre bu görüşme Nisan ayından beri İngiliz Dışişlerinin gündeminde olan bir konuydu. İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge'in 13 Nisan 1908 tarihiyle İngiltere'nin Petersburg Elçisi Sir Arthur Nicolson'a yazdığına göre öneri Londra'daki Rus Elçiliği'nden gelmişti⁷. Görüşmeden ne amaçlandığı Hardinge'in 12 Haziran'da yazdığı raporda görülmektedir. Buna göre; *İngiltere ve Rusya arasında İngiltere ve Fransa arasında olduğu gibi samimi ve dostça bir ilişki olmalıdır ki pek çok ortak menfaatleri vardır. Ziyaret öncesinde İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, Avam Kamarası'nda bir konuşma yapmış ve Reval'de yeni bir anlaşmanın yapılmayacağını söylemişti. Harding'e göre bu konuşma Kralın, Rus İmparatorunun yanına gitmesi sebebiyle Almanya ve Rusya arasında oluşabilecek sorunları önlemek için yapılmıştı.*

Hardinge raporunda belirttiğine göre, Reval'de Rusya Dışişleri Bakanı Alexander Petrovich Izvolsky ile bir araya gelmiş ve iki ülkeyi ilgilendiren dış politikayla ilgili bazı konuları görüşme fırsatını bulmuştu. Yaklaşık üç saat süren bu görüşmede ele alınan konular şunlardır;

- 1- Almanya'nın silahlanması
- 2- Makedonya reformu.
- 3- İran
- 4- Afganistan
- 5- Girit
- 6- Balkan demiryolları
- 7- Baltık ve Kuzey Denizi arasındaki boğazların açık tutulması

1- Almanya'nın Silahlanması

Revalde gündeme gelen konulardan ilki Almanya'nın silahlanması idi. Bu durum hem İngiltere hem de Rusya açısından rahatsızlık verici nitelikteydi. Izvolsky'ye göre Rusya, Almanya karşısında Almanların sınırdaki askeri üstünlüğü nedeniyle her zaman zor durumdaydı. Bu nedenle Rusya Almanya'ya ihtiyatlı yaklaşmak zorundaydı ve Almanya'nın, Rusya ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gelişmesini, Rusya ile Almanya arasındaki ilişkilerin kötüye gitmesine yol açtığı gerekçesiyle şikâyet etmesine sebebiyet vermemeliydi. İngiltere açısından da Alman Donanma Programı'ndaki füzuli artışın İngiltere'de Almanya'nın geleceğe yönelik niyetleri ile ilgili yarattığı güvensizlik söz konusuydu.

7 B. D., B. No. 194.

Son iki ay boyunca Alman Hükümeti, resmi olarak birden fazla kez Rus basınının Almanya'ya olan muhalif tutumu konusunda şikâyet etmiş ve Isvolsky de Rus basınının tamamen gerçek düşüncelerini yansıttığına inandığı dobra söylemlerinden dolayı oldukça müteessir olsa da basının şu an sahip olduğu ifade özgürlüğü sistemi karşısında onların söylemlerini kontrol etme noktasında ki aciziyetini dile getirmek zorunda bırakılmıştı.

Bu durum Reval'deki görüşmelere de yansımıştı. Hardinge'in raporuna göre; İngiltere ve Rusya arasında dostça bir ilişki olmalıdır, ancak bu ilişki Almanya'yı rahatsız etmemelidir. Zira ziyaret öncesinde İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşma da *Kralın Rus İmparatorunun yanına gitmesi sebebinin yeni bir antlaşma ya da kongre için değil Almanya ve Rusya arasında oluşabilecek sorunları önlemek için olduğunu* söylemişti. Bu konuşma Rusya tarafında memnuniyetle karşılanmış, hatta Rus Çarı, Hardinge ile yaptığı görüşmede, Sir Edward Grey'in Avam Kamarası'ndaki konuşmasını sıcak bir şekilde överek, konuşmanın Rusya'daki politik durumun dikkate değer ölçüde gerçek değerini gösterdiğini ve mümkün olan en iyi izlenimi yarattığını söylemişti.

Hardinge'e göre *"eğer Almanya deniz kuvvetlerindeki silahlanmayı bu hızda artırmaya devam ederse, oldukça endişe verici ve gergin bir durum Avrupa'da 7-8 yıl içinde patlak verebilirdi."*

2- Makedonya Reformu

Görüşmede ilk ele alınan konulardan biri Makedonya reformu ile ilgiliydi. Hardinge, Makedonya reformu ile ilgili İngiltere'nin düşüncelerini Rus muhatabına izah etmişti. Isvolsky, Makedonya Reformları tasarısını tamamiyle desteklediğini ve reformların Rus halkı tarafından da şiddetle desteklendiğini belirtti. O'na göre, eğer diğer büyük devletler ve son olarak da Sultan tarafından da kabul edileceğine dair en ufak bir ihtimal görmüş olsaydı Sir Edward Grey tarafından geliştirilen tasarımı memnuniyetle kabul ederdi. O, bu tasarının Almanya ve Avusturya tarafından büyük bir muhalefetle karşılanacağını düşünüyordu.

Rapora göre reformla ilgili olarak ele alınan ilk konu, üç Makedonya vilayetinin⁸

8 II. Abdülhamid'in emriyle, Kasım 1902'de merkezi Selanik vilayeti olmak ve Kosova ile Manastır'ı da ihtiva etmek üzere Vilâyat-ı Selâse Umumi Müfettişliği kuruldu. Hüseyin Hilmi Paşa, vezir rütbesi ve Müfettiş-i Umumi sıfatıyla Makedonya'ya tayin edildi. Paşa, 16 Kasım 1902'de hazırlanan Umumi Müfettişlik Talimatnamesi'ne göre 30 Kasım 1902 tarihinden itibaren 30.000 kuruş maaşla bu makama atanmış bulunuyordu. 4 Aralık 1902'de Talimatname yürürlüğe girdi. Hüseyin Hilmi Paşa, dört gün sonra, 8 Aralık'ta Selanik'te göreve başladı. 11 Aralık 1902'de ilgili devlet kurumlarına, iki gün sonra da sefaretlere tebliğ edilen Rumeli Umumi Müfettişliği Talimatnamesi 5 fasıl ve 18 maddeden ibaret oluşuyordu. Güler Yarcı, Osmanlı Diplomasisinde

memurlarını atama ile ilgili Başmüfettişin yetkileri konusuydu. Hardinge bu teklifin yapılmasında, Sultan'ın egemenlik haklarının ihlali ile sonuçlanabilecek olası suçlamayla karşılaşmamak ve aynı zamanda Sultan'ı korumak noktasında endişeli olduklarını da ekledi. Isvolsky, İngiliz Hükümeti'nin teklifinin kabul edilmesinin fazlasıyla arzu edildiğini itiraf etti, ancak bu talebin fazla zorlanmamasını rica etti. Memurları atama yetkisinin 1902 Talimatnamesi'nin 17. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörüldüğü üzere, Başmüfettişe bırakıldığını ve 10/23 Nisan tarihli -anlaşıldığı kadarıyla hem Alman hem de Avusturya Hükümetleri tarafından kabul edilmiş olan- Rus notasının Ek'in 3. paragrafındaki ifadesiyle daha da güçlendirildiğini ileri sürmüştür. Bu yüzden konunun fazla uzatılmaması gerektiğini, çünkü süresiz bir gecikmeyi ve tartışmayı kışkırtarak, zaten kabul edilmiş olan planın geri kalanını tehlikeye atabileceğini söyledi.

Hardinge raporunda *“Isvolsky'ye Alman ve Avusturya Hükümetleri'nin bu planı şimdiye kadar kabul ettiğini anlamamı mı istediğini sordum ve o da daha fazla değişiklik yapılmadığı sürece, onlara sözlerini tutturacağım açıkça belirtti.”* demektedir.

Hardinge ardından, 1902 Talimatnamesi'nin 17. maddesinin 4. paragrafında yer alan “pouvoir au remplacement” ibaresini, Başmüfettiş tarafından yapılan memurların tayini ile ilgili Sultan'ın onayı anlamına geldiğine dair bir kâğıda yazmasını ve böylelikle tam olarak mutabık olabileceğini söyledi.

3 Haziran tarihli Rus notası ile bağlantılı olarak dile getirilen diğer iki noktadan biri de İngiliz Hükümeti'nin, Rus Hükümeti'nin jandarmadaki yabancı subayların faaliyetlerinin kısıtlanmasına ilişkin görüşlerini tamamen kabul etmesiydi. Yabancı subayların eşkiyaların takibi ve dağıtılması için Türk birlikleriyle iş birliği yaparken jandarmanın eylem ve tanzimini yönetme hakkına sahip olmaları gerektiği görüşündedir. Isvolsky bu görüşü tamamen kabul etti ve bunun Mali Komisyon tarafından çözülmesi gereken bir nokta olduğunu da ekledi. Ayrıca, Sir Edward Grey'in, 3 Haziran tarihli notanın dördüncü fıkrasında belirtilen “douzièmes agréés” sisteminin, eski bütçeye değil, Bâb-ı Ali'nin onayına sunulan yeni bütçeye uygulanacağını varsaydığını belirtmişti. Isvolsky, bunu çok iyi anladığını ancak bu konuda daha fazla sorgulama yapacağını söyledi. Sir Edward Grey'in, 3 Haziran tarihli notasına verdiği cevabında bu anlamda kendi yorumunu da açıklamasını istediğini öne sürdü.

Makedonya ile ilgili diğer bir konu Makedonya'da askeri kuvvetlerin kurulmasıyla

Makedonya Meselesi (1876-1913), *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2013 C.4 S. 1, s. 91.

ilgili olarak atılması gereken bir sonraki adımın ne olması gerektiği idi. Hardinge'in bu konudaki sorusuna Isvolsky, Öneri Sir Edward Grey'in önerisi olduğu için, teklifinin onun tarafından yapılması gerektiğini söyledi. Hardinge bu durumda Rusya'nın tam desteğine güvenmeleri gerektiğini belirtti.

3- İran

Ardından İran konusu gündeme geldi ve bu konuya geniş zaman ayrıldı. Esasen bu konuda bir sene önce bir anlaşmaya varılmıştı. Isvolsky, Rus-İran sınırındaki işlerin durumuyla ilgili olarak çok meşgul olduğunu, İran'a gerekli düzenlemeyi yapması için verilen sürenin dolmak üzere olduğunu ve aşiretlerden tazminat alınmasının gerekli olabileceğini söyledi. Hardinge ise yaptıkları sözleşmenin sonucundan dolayı Rusya'nın İran'a yönelik niyetine güven duyduklarını, müdahale etmek istemedikleri bir mesele olduğunu, ancak samimiyetle bu soruna tatmin edici ve dostane bir çözüm bulunabileceğini umduklarını belirtti.

Isvolsky ayrıca, o ülkenin genel durumu ve Almanya'nın faaliyetleri hakkında endişelerini dile getirdikten sonra İran'a, düzeni sağlamak ve Şah'ı ve şu andaki Hükümet'i korumak için ek borç verilmesinin gerekliliğini savundu. Hardinge'e göre bu mevcut Fars Hükümeti'ne büyük bir kredi vermenin tıpkı önceden verilmiş herhangi bir kazanç sağlamayan bütün krediler gibi basit bir para kaybı olacaktır ve sadece İran'ın borçluluğunu arttıracaktı. Yani İngiltere bu konuya sıcak bakmamaktadır.

Isvolsky daha sonra demiryolu sözleşmesinin önümüzdeki iki yılda sona ereceğini ve İngiliz ve Rus hükümetlerinin İran'da belirli bir demiryolu inşaat politikasına sahip olması gerektiğini belirtti ve İngiliz Hükümeti'nin görüşlerini beklemekte olduğunu hatırlattı. Hardinge'in Rus Hükümeti'nin görüşlerini sorması üzerine, Rusya'dan Hindistan'a kadar olan yol boyunca, Julfa'dan Tahran içinden ve Kerman'dan Nushki'ye, Askabad'dan Meshed içinden Seistan'a ve Taşkent'ten Afganistan içinden Peşaver'e şeklinde yalnızca üç muhtemel güzergâh olabileceğini söyledi.

Bunun üzerine Hardinge, olabilecek en yalın şekilde bu üç hattın da şu an için imkânsız olduğunu, Hint ve Rus demiryolu hatlarının birleştirilmesi fikrinin her ne kadar az ya da çok uzak bir gelecekte şüphesiz ki gerçekleşeceğini ancak şu an için erken olduğunu söyledi. Ancak, Khoremabad (Hürremabad)'daki Rus Bölgesi kadar bir İngiliz yol imtiyazının da bulunduğu bölgede, İran'dan Basra Körfezi'ne giden bir hattı onaylayacağını söyledi. Bu rotanın Rus bakış açısından

da avantajları olduğunu ve Almanya'dan çekinceleri nedeniyle, bu yolun yapımının Bağdat Demiryolu üzerinde yapacağı etkiyi hafifçe etkilediğine dikkat çekti.

M. Isvolsky, haritada önerilen rotayı belirgin bir ilgi ile incelemiş ve Bağdat Demiryolunu tarafsızlaştırmanın şüphesiz avantajları olmasına rağmen, Rusya'nın demir yoluyla getirilen Rus mallarıyla uluslararası deniz ticareti yarışından faydalanamayacağı ve ekonomik olarak dezavantajlı olacağından endişe etmişti. Hardinge'in gözlemlediği kadarıyla, durum gidebilecekleri diğer bütün demiryolları ile aynı oluyordu. Isvolsky, Meselenin dikkatli bir çalışma gerektirecek bir şey olduğunu ve daha sonra görüşlerini Sir Edward Grey'e bildireceğini söyledi.

4- Afganistan

Görüşülen diğer bir konu Afganistan'dı. Isvolsky, Afgan sınırında tam düzenin sağlanıp sağlanmadığını ve askeri operasyonların yenilenme ihtimalinin olup olmadığını sordu. Hardinge cevaben, bildiği kadarıyla askeri operasyonların tamamen başarılı olduğunu ve herhangi bir ilave askeri önlemin söz konusu olmadığını söyledi. Ona göre, son sınır sorunlarında İngiliz-Rus Antlaşması'nın faydaları teste tabi tutulmuştu ve eğer Antlaşma olmasaydı Afganistan'a cezai bir seferin gönderilmesinin önlenmesi çok zor olabilirdi. Eskiden benzer durumlarda olduğu gibi, Rus casuslar tarafından kızıstırılan söylentiler ve kabilelerle çevrilen entrikalar da yoktu. Bunlar, İngiliz-Rus ilişkilerinde gerçek bir iyileşmenin en iyi delilleriydi -ki böyle olmasını beklemek ve verimli sonuçlar almak için her türlü neden vardı- ve Rus Hükümeti'nin anlaşmanın Afganistan ile ilgili kısmını yerine getirmedeki sadakati İngiliz Hükümeti tarafından oldukça takdir ediliyordu. O, Isvolsky'ye, İngiliz Hükümeti tarafından kısa bir süre önce Hindistan Valisi'ne, kendisi ile yapılan iletişimin cevabı için Emir'e baskı yapması talimatını vermiş olduğunu ve çok geçmeden tatmin edici bir cevap vermesini umduklarını söyledi. Gerçek şuydu ki, Emir, dostça göreve getirilmiş olsa da babası kadar güçlü değildi ve kardeşi Nasrallah Han'ın muhalefetiyle hesaplaşmak zorunda kaldı.

Isvolsky, Hardinge'e söylediklerinden dolayı teşekkür etti ve Emir'in onayının çok daha fazla gecikmeyeceğini umudunu dile getirdi. O, İngiliz-Hint sınırındaki sorunların onda endişeye sebep olduğunu itiraf etti, çünkü eğer Kabil'e bir keşfe çıksalardı, bütün Afgan sorunu yeniden açılmış olabilirdi ve geçen yıl yapılan anlaşmayla sorunun çözümüne yönelik çabalar değersiz hale gelebilirdi.

5- Girit

Görüşmelerde Girit de gündeme geldi. Hardinge, Isvolsky'ye, yakın zamanda Girit'teki Başkonsolosluk'a Suda Limanı'ndaki Türk nezaretinin kalan son

göstergesi olan Türk Bayrağı'nın korunması için uluslararası birliklerin geri çekilmesi durumunda belli tedbirler alınması gerektiğinden bahsetti. Isvolsky, küçük bir birlik bırakma teklifini duyduğunu ve bunun çok fazla aksaklığa neden olacağını düşündüğünü söyledi.

Hardinge, İngiliz Hükümeti'nin Mayıs veya Haziran 1906'da tüm büyük devletler ile yaptığı bir görüşmede, Fransız Hükümeti'nin, Türk bayrağını sırayla korumak için her bir büyük devlet tarafından bir ekip gönderilmesi gerektiğine dair bir karşı teklif yaptığını ve Sir Edward Grey'in bu öneriyi kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi. Isvolsky, bu karşı teklifi hiç duymadığını ki bu durumun her halükârda dikkatle incelenmesi gerektiğini söyledi.

6- Balkan Demiryolları

Görüşülen diğer bir konu Balkan demiryollarıydı. Balkan demiryolları sorunu gündeme geldiğinde Isvolsky, Avusturya-Macarıditan Dışişleri Bakanı Baron Aehrenthal'in, Balkanlar'daki statükoyu ciddi biçimde rahatsız eden ve ona olan güvenini sarsan, herhangi bir uyarıda bulunmaksızın Sanjak Demiryolu imtiyazının genişletilmesi eyleminden şikâyet etti. Ona göre, Rusya'da on yedi yıl geçirmiş olmasına rağmen Baron Aehrenthal, Balkanlar'daki Slav nüfusuna ilişkin Rusya'daki gerçek hissi tam olarak kavrayamamıştı, çünkü Rus basınında sadece kısa bir alevlenme olacağını düşünmüş ve Avusturya-Rusya ilişkilerinin daha sonra bir kez daha eski haline geri döneceğini hayal etmişti. Bunda da tamamen yanılmıştı, çünkü Balkanlar'daki olaylarla bağlantılı olarak Avusturya ve Rusya arasındaki ilişkiler asla eskisi gibi olamazdı. Isvolsky, Balkan demiryoluyla ilgili sorunlar konusunda kaygı duyduğunu söyledi; Sanjak Demiryoluna Avusturya'nın elinden gelen en son çabayı harcaacağına ikna olmuş ve Tuna-Adriyatik Demiryoluna da çaba harcanması gerektiğini kesinlikle kabul etmişti. Rus Hükümeti önerilen demiryolundan çok küçük bir mali beklentiye sahipti, ancak Avusturya planlarının tamamlanmasının Makedonya'nın Almanlaştırılması anlamına geleceğini düşünüyorlardı. Makedonya'daki demiryolu inşaatının Avusturya'nın tekelinde olduğuna dair söylentileri duymuştu ve bu rivayetin teyit edilmesi halinde, Berlin Antlaşması'nın ruhunun ihlali olarak gördüğü şeyleri önlemek için güçlü önlemler almakta tereddüt etmeyeceklerdi. İngiliz Hükümeti'nin Sırp demiryolları planını desteklememesinden müteessir olsa da bunu yapmama nedenlerini anlayışla karşıladı, ancak Makedonya reformları tasarısında bir anlaşmaya varır varmaz İngiliz Hükümeti'nin onlara destek verebileceğini umuyordu.

Hardinge, Isvolsky'ye, İngiliz Hükümeti'nin prensipte Makedonya'da demiryollarının inşasına bölgedeki medeniyete de katkıda bulunacağını düşündüğünden tamamen karşı olmadığını, ancak bütün büyük devletlerin tüm dikkatlerini reform sorununa adanmış bir zamanda Avusturya'nın bu eyleminin yerinde olmadığını düşünüp karşı çıktıklarını söyledi. Bununla birlikte, reform tasarılarının İstanbul'daki büyük devletler tarafından öne sürüldüğü anda, Sir Edward Grey'in, İngiliz Büyükelçisi'ne, Tuna-Adriyatik Demiryolunda hâlihazırdaki muamelenin benzerinin Sanjak Demiryolu için de yerine getirilmesinin gerekliliği konusunda Bâb-ı Ali'yi etkilemesi için talimat vermeye hazır olduğunu söyledi.

7- Baltık ve Kuzey Denizi Arasındaki Boğazların Açık Tutulması

Bu konu Hardinge'in İmparator'la görüşmesinde dile getirilmişti. Görüşmede İmparator'a Rusya'nın önemli bir menfaati olduğunu samimi bir şekilde onayladığı Baltık ve Kuzey Denizi arasındaki boğazları açık tutmanın Rus politikasının temel ilkesi olarak kalacağını varsaydığını söyledi. Baltık'a serbest girişin İngiltere için de büyük önem taşıdığını ve gelecekte boğazları kapatma sorununun gündeme gelmesi durumunda, Rusya'nın boğazları açık tutma konusunda İngiltere'nin işbirliğine güvenebileceğini söyledi. İmparator, bunun ortak çıkarlarının bir örneği olduğunu belirtti.

Hardinge, Isvolsky ile Kuzey Denizi Anlaşması hakkında da konuşmuştu ve Boğazları içermediğini ima ederek tanımının kapsamını anlayamadığını belirtti. Söz konusu beyanın amaçları için olan Kuzey Denizi doğuya doğru Baltık deniziyle bağlantısına kadar uzanır olarak kabul edilmelidir ifadesinin boğazları da kapsadığını daha açık ifade edemeyeceğini belirtti. Aynı zamanda ters anlamda benzer ifadelerin Baltık Anlaşmasında benimsenmemiş olmasını- ki böylelikle iki anlaşma da Boğazları kapsardı- bir eksiklik olarak gördüğünü ekledi. Isvolsky kazanılmış avantajlara karşı olan şüphesini ifade etti ve Alman hükümetinin Kuzey Denizi Anlaşmasını bizim yorumumuza göre farklı bir açıdan ele aldığını bildiğini ekledi. Ama bu algının ne olduğunu söylemedi.

Hardinge, Isvolsky'ye, Boğazlar hakkında Sir Arthur Nicolson ile yaptığı konuşmasını hatırlattı ve ona, Boğazları yöneten antlaşmalar olarak hangi Anlaşmadan bahsettiğini sordu. 1857 tarihli ve Sound Dues'un kurtarılması için olan Anlaşma'dan bahsettiğini ve bu soruna değinen başka bir antlaşma olmadığını bildiğini söyledi.

Sonuç olarak Reval'de yapılan görüşmeler iki tarafı da memnun etmişti. Yapılan görüşmelerin sonucu ile ilgili en güzel değerlendirme yine Hardinge'in raporunda yer almaktadır. O'na göre İmparator, Kral ve Kraliçe'nin ziyaretinden dolayı duyduğu memnuniyetini defalarca dile getirdi. İngiliz-Rus Anlaşması'nın niyetini ve ruhunu tasdik etti ve doğruladı ve şimdi iki hükümet arasında hâkim olan dostluk duygularına olan derin inancımı ifade etti ve iki ülke arasındaki bu duyguların zamanla olgunlaşıp, daha da güçlenip iki ülkeye de fayda sağlayacağını söyledi. Küçük meselelerde zaman zaman görüş ayrılığı söz konusu olabilir, fakat Avrupa ve Asya'daki İngiltere ve Rusya'nın ulusal çıkarlarının kimliği, bu tür önemsiz görüş farklılıklarından çok daha fazla sonuç alacaktır.

Hardinge'e göre ziyaret, *gelecekte mümkün olan en iyi sonuçları verecek olan tatmin edici bir şekilde* sona ermişti.

Yine aynı belgeden Rus tarafının da görüşmelerden oldukça mutlu olduğunu anlıyoruz. Nitekim Rusya Dışişleri Bakanı Isvolsky, Londra Büyükelçisi Kont Beckendorff'a gönderdiği mektupta görüşmelerle ilgili düşüncelerini şöyle ifade ediyordu;

“İmparatorumuzun Reval'de Kral Edward ile görüşmesi süresince Majesteleri tarafından konuk edildim ve İngiltere Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge ile uzun birçok görüşme yaptım. Bu fikir alışverişinin belli detaylarını tereddütsüz bir şekilde, özel olarak bilgilerinize sunarak sizi haberdar etmeyi bir görev addediyorum.

Bu buluşmanın yarattığı genel izlenim siyasi açıdan ziyadesiyle olumluydu. Kral Edward açık bir şekilde memnuniyetini dile getirdi ve bu toplantıda Rusya ve İngiltere arasında varılan mutabakatın teyit edilmesi ve güçlendirilmesinin yanı sıra her iki Hükümetin de ileriye dönük dayanışmanın sözünü verdiğini gördü...

Hardinge'in çeşitli beyanlarını özetlemek gerekirse, her şeyden önce şunu vurgulamam gerekir ki şu anki ya da gelecekte olabilecek anlaşmaları belirli bakış açısından saptıracak herhangi bir girişim yapmadı ya da bizi genel siyasi düzenin içine sürüklemeye çalışmadı. Sir Charles, Londra Kabinesi'nin Reval'deki toplantının özellikle Almanya gibi diğer devletlerde rahatsızlık yaratmaması gerektiği konusunda tamamen bizim fikrimizde olduğu gerçeğini kabul etti. Çünkü Britanya Hükümeti samimiyetle iyi ilişkilerini devam ettirmek istiyor ve herhangi bir sebeple yakın gelecekte bu ilişkilerin gerileceğine inanmıyor.”

Bu buluşmayı en yakından takip eden ülke şüphesiz Almanya idi. 1908 Haziran'ında İngiltere Kralı ile Rus Çarı'nın Reval'de buluşmaları, II Wilhelm'i büsbütün kızdırdı. Almanya bir defa daha, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'yı "kuşatma" teşebbüsü karşısında kalıyordu. Her ne kadar, İngiltere Dışişleri Bakanı Londra'daki Alman büyükelçisine, Reval'de Almanya'ya karşı hiçbir tasarı veya anlaşmanın söz konusu olmadığına dair teminat vermiş ise de Rusya, bu görüşmeleri Almanya'yı çember içine almanın başlangıcı olarak telâkki etmiştir, dolayısıyla, Başbakan Bernhard von Bülow'un Reval görüşmeleri karşısında soğukkanlı davranma politikasına rağmen, II. Wilhelm'in kızgındı. Bu sebeple, Kaiser, bu olay üzerine, kararlı bir şekilde, "Kuvvetli bir donanma! Kuvvetli bir ordu! Barutu kuru tutma!" kararını veriyordu.

Kaynaklar

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul, 2007.

Aydın, Mithat, "II. Meşrutiyet'in İlanı ve İngiltere", *BELGİ*, S. 1, Kış 2011, s. 15-49.

Gooch, G.P.- Harold Temperley, *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, C V, Londra 1928.

Karadeniz, Yılmaz, "İran'ın Taksimi Görüşmelerinde İngiltere'nin Rusya'ya Karşı Diplomatik Manevraları (1907)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 4, Sayı: 18, Yaz 2011.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C IX, Ankara, 1999.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara, 1992.

Yarcı, Güler, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2013 C 4 Sayı:1.

<https://www.britannica.com/biography/Charles-Hardinge-1st-Baron-Hardinge>.
19.05.2018

